НАУКОВЕ ПІДґРУНТЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

SCIENTIFIC BACKGROUND OF SOCIAL COMPETENCE STRUCTURE DEFINITION OF INTENDED SOCIONOMIC SPECIALITIES PROFESSIONALS

Стаття присвячена аналізу наукового підґрунтя визначення структури соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, що сприятиме визначенню теоретико-методологічної стратегії дослідження її формування. Визначення структури соціальної компетентності базується на теорії соціального розвитку особистості, яка розглядає її як сукупність стабільних і одночасно динамічних характеристик, обґрунтовує сенс соціального розвитку людини.

Провідним аспектом у структурі соціальної компетентності є пізнавальна діяльність фахівця, розвинений соціальний інтелект і соціальна грамотність, що уможливило визначити когнітивний компонент соціальної компетентності. Ознакою соціальної компетентної діяльності і водночас умовою її формування є діалогічна взаємодія, яка визначається відношенням рівності прав суб'єктів і взаємним особистісним визнанням, що спонукало визначити діяльносто-комунікативний компонент. Виділено мотиваційно-ціннісний компонент структури соціальної компетентності, який містить соціально значущі мотиви, що визначаються прагненням до задоволення соціальних потреб особистісного зростання водночас із потребою в результативності діяльності, наявністю соціальних цінностей спілкування і просоціальної поведінки. Домінантою професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є розвиток їхньої особистості, самореалізація. Розвиток – це процес внутрішній, оцінка його результатів здійснюється самим суб'єктом через механізм рефлексії. Ми вважаємо за необхідне виділити у структурі соціальної компетентності рефлексивний компонент. Особистісна складова частина соціальної компетентності представлена спектром стабільних індивідуальних характеристик, що специфічно представлені в змісті кожного із зазначених вище компонентів.

Становлення кожного компонента, що входить у структуру соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, пов'язане з формуванням її характеристик і властивостей як частини цілісної системи. Кожен компонент має своє змістове наповнення.

Ключові слова: соціальна компетентність, структура соціальної компетентності,

майбутні фахівці соціономічних спеціальностей.

The article is devoted to the analysis of the scientific basis for determining the social competence structure of intended specialists of socioeconomic specialties, which will help to determine the theoretical and methodological strategy for its formation study.

The definition of the social competence structure is based on the theory of the individual social development, which considers it as a set of stable and at the same time dynamic characteristics, substantiates the meaning of human social development.

A leading aspect in the structure of social competence is the cognitive activity of the specialist, developed social intelligence and social literacy, which made it possible to determine the cognitive component of social competence. A sign of socially competent activity, and at the same time, the condition for its formation is a dialogic interaction, which is determined by the relation of equality of subjects rights and mutual personal recognition, which prompted to determine the activity-communicative component. The motivational-value component of the social competence structure, which contains socially significant motives, determined by the desire to meet the social needs of personal growth at the same time as the need for productive activity, the social values availability of communication and prosocial behavior are highlighted. The dominant of intended specialists professional training of socioeconomic specialties is their personality development, self-realization, and development – the process is internal, the subjects themselves through the mechanism of reflection carry out the evaluation of its results, and we consider it necessary to distinguish a reflective component in the structure of social competence. The personal component of social competence represented by the spectrum of stable individual characteristics are specifically represented in the content of each mentioned above.

The formation of each component that is part of intended specialists in socioeconomic specialties the social competence structure, is associated with the formation of its characteristics and properties as part of a holistic system. Each component has its own content.

Key words: social competence, structure of social competence, intended specialists in socioeconomic specialties.

УДК 378.015.311
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-27>

Тюльпа Т.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри психології
і соціальної роботи
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні в науці до феномену соціальної компетентності проявляється особливий інтерес. У вузькому сенсі він вважається невід'ємною складовою частиною кваліфікованого і конкурентоздатного фахівця, здатного досягти успіху в професійній діяльності. У широкому сенсі він пояснює вплив рівня соціальної компетентності на формування

й розвиток у людини готовності й вміння жити разом в одному соціальному просторі, правильно вибудовувати взаємини з іншими людьми за рахунок здатності вирішувати соціальні проблеми, що виникають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових позицій вітчизняних (О. Варецька, М. Головань, І. Зарубінська, М. Докторович

та ін.) і зарубіжних (І. Зимня, У. Пфінгстен, Дж. Равен Р. Ульріх і М. Ульріх, Р. Хинтч, А. Хуторської та ін.) учених щодо феномену «соціальна компетентність» свідчить, що ця категорія є системною за своїм характером, тобто являє собою цілісність функціонально-змістових компонентів і психологічних характеристик. Ця цілісність має інтегративну властивість. Учені вважають, що системне розуміння соціальної компетентності є важливим як в аспекті її теоретичного усвідомлення, так і в практичному застосуванні в процесі її формування. Розглядаючи проблему визначення структури соціальної компетентності вітчизняними й зарубіжними вченими, відзначаємо, що дослідники в якості складових її елементів називають знання, вміння, навички, здібності, мотиви, цінності, переконання, досвід, особистісні якості тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Значне число дослідників структури соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей робить акцент на компетентності як інтегральній та особистісній якості людини, інші вчені зосереджуються на описі складових частин діяльності особистості, які дозволяють їй успішно справлятися із розв'язанням соціальних проблем. Однак науковці не завжди зазначають наукове підґрунтя виділених структурних компонентів соціальної компетентності майбутніх фахівців, що підтвердило б ґрунтовність обраної позиції.

Метою статті є аналіз наукового підґрунтя визначення структури соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, що сприятиме визначенню теоретико-методологічної стратегії дослідження її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення дослідницьких тверджень про багатоаспектність феномену «соціальна компетентність» доводить, що ця категорія є системною за своїм характером, тобто являє собою цілісність функціонально-змістових складників. Зміст соціальної компетентності не є спектральним набором певних компетенцій, а являє собою складну ієрархічну систему взаємозв'язаних, схильних до трансформації компонентів.

Вважаємо, що визначення структури соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей базується на теорії соціального розвитку особистості, яка розглядає її як сукупність стабільних і одночасно динамічних характеристик, обґрунтовує сенс соціального розвитку людини (від самовиховання, рефлексії, самооцінки, самоствердження до самосвідомості, соціальної відповідальності, інтеріоризованих соціальних мотивів, потреби в самореалізації можливостей, розуміння свого місця й призначення в ньому), що відбувається відповідно до особливих внутрішніх закономірностей, виступає як специ-

фічна форма соціального розвитку, субстратом якого є інтегрована соціальна сутність індивіда. Соціальний розвиток має різний характер прояву, свої особливі аспекти, пов'язані з виявленням його специфічних закономірностей, таких як свідоме цілепокладання, формування внутрішньої позиції суб'єкта, його розвиток у процесі діяльності, оволодіння соціальним досвідом, соціальне пізнання, організація суспільної взаємодії тощо [10].

З огляду на тлумачення соціальної компетентності особистості як спектру інтеграційних категорій, зміст яких включає в себе сукупність знань про соціум і особистість, систему складних соціальних умінь і навичок взаємодії, сценаріїв поведінки, що дозволяють адекватно адаптуватися й приймати рішення, з'ясування структури соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей має здійснюватися з урахуванням положень теорії соціального пізнання, адже будь-яке пізнання є соціальним, оскільки воно виникає і функціонує в суспільстві і детерміноване соціально-культурними причинами. На думку Г. Андрєєвої, зазначена теорія сприяє розумінню процесу загалом, ініціює людину на певні дії для зміни соціальної ситуації, змушує осмислювати більш широке коло проблем, порівнювати їх розв'язання в різних типах суспільств, розширює діапазон альтернативних дій [1, с. 43].

Підтвердження цих ідей знаходимо у Н. Кентора і Дж. Кільстрома, які вважають, що кращому розумінню змісту і форми соціального знання, соціальних завдань і цілей сприяє соціальний інтелект, який сприяє також і розв'язанню проблем соціального життя. Також вчені вважають, що соціальний інтелект містить не тільки знання про соціальний світ, про людей, про себе, а й передбачає вміння трансформувати цю інформацію, використовувати її в роботі, конструювати події і планувати дії [13]. Важливим в контексті нашого дослідження є визначення М. Бобнєвою соціального інтелекту в системі соціального розвитку особистості, механізмом якого виступає соціалізація. Авторка вважає, що соціальний інтелект слід розцінювати як особливу здатність людини, яка формується в процесі її діяльності в соціальній сфері, у сфері спілкування й соціальних взаємодій [2] Отже, соціальний інтелект виступає засобом пізнання соціальної дійсності, а соціальна компетентність є результатом цього пізнання. Підтримуючи цю позицію, наголосимо, що соціальний інтелект є одним із провідних компонентів успішності включення людини в соціальне життя суспільства, становлення майбутнього фахівця соціономічної сфери, дозволяє постійно вдосконалюватися, швидко адаптуватися до мінливих умов і вимог суспільства, глибше розуміти партнера із взаємодії і спілкування. Зауважимо, що соціальна компетентність виявляється не тільки в знаннях,

а й у здатності до оперування знаннями, правилами інтерпретації, в ефективності й адекватності в різних проблемних ситуаціях.

Для орієнтації в соціальних проблемах суспільства майбутнім фахівцям соціономічної сфери необхідний розвиток певного рівня соціальної грамотності, яку Т. Яркіна пов'язує з розумінням повсякденності й уміннями вчитися мистецтву жити і конкретизує через обізнаність у соціальних діях і їх адекватності конкретній ситуації, знанням про особливості соціального середовища, економічного життя, характеру вимог, які пред'являються спільнотою до особистості [12]. У наукових працях С. Абрамової, Д. Воронцова, А. Куратова, М. Люшина, І. Сиротіна наголошується, що відсутність необхідного обсягу соціальних знань і умінь, несформованість відповідних навичок веде до труднощів соціальної адаптації, не дозволяє правильно застосовувати систему когнітивних правил, розпоряджатися ними відповідно до вимог конкретного соціуму й ситуації, покращувати рівень особистісних досягнень, продуктивно розв'язувати соціальні проблеми, гармонізувати відносини з оточуючими людьми. Тому, розглядаючи соціальну грамотність як певний ступінь володіння соціальними навичками, здатність з опорою на необхідні знання, достовірну інформацію, щоб виконувати соціально значимі дії без помилок, вважаємо її важливою цінністю зумовленою якісною характеристикою, що забезпечує належну соціальну адаптацію, комунікацію, життєву орієнтацію майбутнього соціономіста.

Узагальнення наукових позицій дослідників свідчить, що провідними аспектами у структурі соціальної компетентності виступають пізнавальна діяльність фахівця, розвинений соціальний інтелект і соціальна грамотність, які слугують усвідомленню існуючих і створенню нових ідей, поглядів, уявлень, моделей професійного функціонування, забезпечують відхід від усталених стереотипів розв'язання соціальних проблем і оволодіння новими способами професійної самореалізації. Викладені вище ідеї дали нам підстави визначити одним із складових елементів соціальної компетентності майбутнього фахівця соціономічної сфери *когнітивний компонент*, який інтерпретується як можливість отримання, переробки, зберігання й мобілізації інформації для раціонального розв'язання професійних завдань.

Розвиток діяльності є умовою соціального розвитку особистості. У процесі діяльності людина засвоює знання, вміння, навички, привласнює людський досвід, засвоює норми людських взаємин, включається в систему цих відносин, асоціюючи себе із суспільством, що забезпечує формування її соціальної компетентності. Обґрунтовуючи структуру соціальної компетентності майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей,

ми спираємося на дослідження С. Рубінштейна про діяльність як форму активної і цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом [9], Д. Фельдштейна про діяльність як соціальний спосіб існування, який базується на взаємодії двох сторін діяльності [11, с. 87], О. Леонтьєва про діяльність як певний тип ставлення людини до світу і до інших людей [7]. Соціальна сутність діяльності зумовлює формування соціальних відносин майбутнього фахівця, його суб'єктивного світу, конкретизується через опанування соціальних зв'язків, діяльності із засвоєння норм людських взаємин на основі соціальної взаємодії. У контексті нашого дослідження сутність соціальної взаємодії майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей полягає в його здатності визначати цілі й вибудовувати цільову ієрархію соціальної взаємодії, вміння аналізувати соціальні ситуації, діяти відповідно до особистої й громадської користі, вміння розробляти різні програми взаємодії, проектувати й моделювати їх у практичних формах, реалізовувати в конкретній діяльності.

Професійна діяльність майбутніх соціономістів характеризується участю особистості в соціальній творчості як внутрішньо необхідній для соціального суб'єкта позитивній діяльності, проявом сутнісних властивостей особистості в суспільному житті, соціальною активністю, яка виступає як здатність різних соціальних суб'єктів до творчої, цілеспрямованої взаємодії з культурним середовищем, у процесі якої відбувається перетворення середовища і суб'єкта [4, с. 124–125]. Для нашого дослідження є значущими висновки вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як С. Грабовська, Ю. Губін, В. Косовець, Н. Соколова, О. Тельна, М. Уйсімбаєва, С. Чолій, про те, що соціальна активність – це характеристика особистості, яка реалізується у соціальній поведінці й соціальній діяльності, є способом існування особистості як суб'єкта соціокультурного розвитку суспільства, заснованого на свідомому прагненні особистості до зміни соціальних умов і формування власних якостей. Також соціальна активність є невід'ємною характеристикою професійної діяльності майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей.

У сучасному суспільстві комунікація і спілкування як способи соціальної взаємодії виступають у різних якостях. Це передача інформації, взаємобмін емоціями, трансляція досвіду, навчання, соціалізація. Найважливішою особливістю комунікації й спілкування є те, що вони виступають соціально регульованими і соціально конструювальними факторами. Це проявляється в тому, що комунікативний аспект професійної діяльності майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей є способом соціальної організації і згуртування індивідів.

Комунікативний складник компетенцій майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, виконуючи соціалізувальну, стабілізуючу, цивілізаційну функції, є необхідною умовою успішної діяльності і передбачає вміння орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, володіти його вербальними і невербальними засобами, встановлювати емоційний і діловий контакти і досягати мети комунікації в процесі професійної взаємодії, відображає рівень розвитку комунікативних зв'язків з іншими людьми, що забезпечує оволодіння соціальною реальністю за допомогою комунікативних механізмів і дає можливість ефективно впливати на свою поведінку й поведінку інших у комунікативному середовищі.

Ознакою соціально компетентної діяльності і водночас умовою її формування є діалогічна взаємодія, яка визначається відношенням рівності прав суб'єктів і взаємним особистісним визнанням, що дає підстави визначити *діяльнісно-комунікативний компонент* соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

З огляду на принцип єдності особистості і діяльності, розроблений такими вченими, як О. Бодальов, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Т. Титаренко, Д. Узнадзе, зауважимо, що особистість проявляє себе в активності через мотиви, які є внутрішньою детермінацією діяльності, її спонукальним компонентом. При розв'язуванні питання про рушійні сили розвитку особистості в контексті теорії соціального розвитку відбувається перехід від розгляду людини як об'єкта соціального розвитку до вивчення мотивації розвитку і різних проявів активності індивідуальності як суб'єкта діяльності.

Мотиваційна сфера відповідно до досліджень В. Асєєва, Л. Божовича, Б. Додонова, А. Маслоу, Е.Савонько є складною системою й розуміється як стрижень особистості, до якого тяжіють такі її властивості, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, домагання, емоції, вольові якості й потреби, бажання й прагнення та інші характеристики, що детермінують поведінку й діяльність людини. Для розуміння сутності мотиваційної сфери майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей необхідно розглянути соціальні зв'язки й відносини з іншими людьми з огляду на те, що ця сфера формується й під впливом життя суспільства, його норм, правил, ідеології, політики тощо.

На особливу увагу заслуговують соціально значущі мотиви, властиві майбутнім фахівцям соціономічних спеціальностей, які є лояльними до групових стандартів, визнають і захищають соціальні інтереси, усвідомлюють відповідальність перед соціумом, володіють почуттям обов'язку. Згідно з дослідженнями Т. Алексєнко, О. Климентович, О. Решетникової до провідних соціально значущих мотивів належать такі: самореалізація особистіс-

ного потенціалу, усвідомлення людиною власного внутрішнього потенціалу, визначення особистої місії, життєвого шляху; суспільне покликання, почуття соціальної значущості професійної діяльності, позитивні відчуття причетності до загальнокорисної справи; потреба людини у високій самооцінці і в оцінці з боку оточуючих, що корелює з напрямками особистісного зростання; самовираження й самовизначення, можливість проявити себе, заявити про свою життєву позицію, знайти своє місце в системі суспільних відносин, реалізація потреби в усвідомленні власної індивідуальності, утвердження в життєвих цінностях, усвідомлення унікальності свого внутрішнього світу, бажання виконувати в суспільстві роль відповідно до своєї індивідуальності.

Основою соціально значущих мотивів є соціально ціннісна діяльність, що спонукає, регулює, спрямовує поведінку особистості. Успішність освоєння і збагачення соціально значущих мотивів залежить від соціальної ситуації розвитку, яка з метою формування соціальної компетентності особистості може моделюватися й імітувати окремі процеси життєдіяльності, відображаючи соціальне середовище розвитку. У цьому розумінні діяльність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей завжди соціальна, предметна і свідома. Розвиток і збагачення соціально значущих мотивів майбутніх соціономістів визначається змістом ціннісно-орієнтаційної діяльності, а її зовнішній прояв визначається спрямованістю особистості на зовнішнє оточення. Координація компонентів мотиваційної сфери здійснюється завдяки системі цінностей як вираження базових потреб і розглядається як соціально детермінована спрямованість на цілі і засоби діяльності.

Ми погоджуємося із твердженням Т. Браже про те, що компетентність фахівця визначається не тільки професійними базовими знаннями і вміннями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, розумінням себе й навколишнього світу, стилем взаємин з людьми, з якими він працює, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [3]. При формуванні соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей ціннісні орієнтації виступають як рушійні сили розвитку його особистості. Вони є стрижневим утворенням, яке визначає цілісність, активну соціальну позицію людини. Зазначені позиції дали змогу виділити *мотиваційно-ціннісний* компонент структури соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, який містить соціально значущі мотиви, що визначаються прагненням до задоволення соціальних потреб особистісного зростання, самовдосконаленням і самоактуалізацією, а також потребою в результативності діяльності. Мотиваційно-ціннісний компонент містить

також соціальні цінності толерантності й довіри, гуманістичні установки, цінності спілкування і просоціальної поведінки.

Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як Г. Блумер, Е. Гоффман, О. Крюкова, О. Малихін, Т. Опалюк, П. Штомпо, базуються на тому, що соціальний розвиток особистості детермінований соціальною рефлексією. Так, О. Крюкова зазначає, що розвиток людини як особистості здійснюється в процесі присвоєння соціального досвіду через кумуляцію й інтеграцію всього різноманіття соціальних відносин при все більш свідомій регуляції власної життєдіяльності й при затвердженні дієвої соціальної позиції. У зв'язку з цим, як наголошує вчена, при вивченні умов, механізмів соціального розвитку особистості первинного значення набуває виявлення особливостей соціальної рефлексії [6, с. 641]. У соціальному контексті рефлексія – це не тільки саморозуміння, самопізнання. Вона включає в себе такі процеси, як розуміння і оцінка іншого індивіда. З її допомогою досягається співвіднесення своєї свідомості, цінностей, думок з цінностями, думками, відносинами інших людей, групи, суспільства. Рефлексія має широку практичну значимість, здійснюється у взаємодії між соціальними групами і суб'єктами, реалізується в системі суспільних відносин, тим самим дозволяє регулювати соціальні процеси. Як зазначає Є. Ковшов, соціальна рефлексія виражається в домінуванні ціннісних (аксіологічних) уявлень над пізнавальними (гносеологічними) уявленнями, вона є усвідомленням і оцінкою мотивів, цілей і результатів раціональної соціальної діяльності [5, с. 27]. Така рефлексія може розглядатися як здатність сприймати чужі і транслювати свої емоції, оцінювати ставлення людей один до одного і передбачати поведінкові реакції інших людей. Соціальна рефлексія є самовідображенням професійної і життєвої позиції майбутніх соціологів. Вона пов'язана з різними сторонами життя особистості й суспільства.

Рефлексія як важливий аспект соціальної компетентності майбутніх фахівців соціологічних спеціальностей проявляється у прагненні й умінні людини подивитися на себе очима інших людей, оцінити себе. Найбільш значущими є механізми цієї рефлексії у професійному мисленні представників соціологічних професій. Їхня соціальна рефлексія, тобто прагнення до сприйняття себе очима іншої людини, до аналізу і осмислення своїх дій, учинків, особистісних якостей, урахування уявлень про те, як вони сприймаються іншими, стає дієвим чинником особистісного і професійного становлення, саморозвитку. Фахівець, який прагне вибудовувати свої відносини з людьми на основі рівноправної співпраці, перебуває по відношенню до процесу

взаємодії у рефлексивній позиції, що дозволяє аналізувати вчинки й дії інших і свої. Така особистісно орієнтована позиція є джерелом саморозвитку майбутніх соціологів і допомагає їм розуміти внутрішній світ і мислити з позиції іншої людини. Отже, рефлексія в соціологічній сфері професійної діяльності включає співвіднесення своєї свідомості і цінностей з думками, цінностями і відносинами інших людей, колег, суспільства, зрештою, загальнолюдських.

Оскільки домінантою професійної підготовки майбутніх фахівців соціологічних спеціальностей є розвиток їхньої особистості, самореалізація, а розвиток – це процес внутрішній, давати оцінку його результатам слід самим суб'єктам через самоспостереження, самоусвідомлення, самоаналіз, тобто через механізм рефлексії. Ми вважаємо за необхідне виділити у структурі соціальної компетентності *рефлексивний компонент*.

Отже, аналіз наукових джерел, які сприяли загальнонауковому осмисленню й фундаментальному трактуванню суспільних, освітніх, соціальних, соціально-педагогічних явищ, змісту професійної діяльності фахівців соціологічних спеціальностей, дозволив трактувати структуру соціальної компетентності як особливий полікомпонентний конструкт, що утворився в результаті синтезу особливих взаємозумовлених і взаємопов'язаних елементів і містить когнітивний, комунікативно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний і рефлексивний компоненти.

У сучасних наукових дослідженнях, присвячених аналізу змісту соціальної компетентності, відображені погляди вчених, таких як Е. Борисенко, С. Гончаров, Т. Кондратова, С. Нікітіна, Г. Парфьонова, Н. Сажина, М. Форверг, Х. Шредер, про те, що сутність соціальної компетентності не може бути зведена лише до набору певних знань, операційних умінь і схем організації людиною своєї соціальної позиції, поведінки і спілкування, а вимагає звернення до особистості суб'єкта соціальної взаємодії у всьому різноманітті її характеристик. Наслідком цього є те, що в модель компетентності активно включаються різні особистісні якості. Так, М. Гібш (H. Hiebsch), М. Форверг (M. Vorverg) і Х. Шредер (H. Schröder) вважають, що особистісні характеристики безпосередньо визначають структуру соціальної компетентності людини. У ролі провідних ними виділяються чотири таких особистісних змінних: комунікабельність, що визначає комунікативний потенціал особистості; рішучість у створенні відносин, яка зумовлює готовність до спілкування; впливовість, що відображає ступінь розвитку здатності впливати на оточуючих; розвиненість «Я»-концепції, що трактується як пізнавально-емоційний образ, ядром якого є самоповага [14; 15]. Перелік особистісних якостей, які мають

інтегральний характер, важливих з погляду продуктивності соціальної взаємодії, наводить і відомий польський психолог Е. Мелібруда (E. Melibruda) [8], включаючи до цього переліку доброзичливість, автентичність, коректність, ініціативність, безпосередність, відкритість, прийняття почуттів, конфронтацію, самопізнання.

Спираючись на ці позиції, можна виділити основні особистісні якості, що розвиваються у процесі формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Це такі якості: спрямованість на іншу людину; пріоритетна орієнтація на позитивні якості в іншій людині; вміння аналізувати вчинки людини і прогнозувати її поведінку в різних ситуаціях; здатність до інтуїції; соціальна уява; здатність співпереживати іншим людям; загальна моральна вихованість людини; творчість, що виражається в умінні вибирати по відношенню до іншої людини найбільш адекватний спосіб поведінки з нею. Оскільки особистісний складник соціальної компетентності представлений спектром стабільних характеристик пізнавальної, праксеологічної, комунікативної, емоційно-вольової, інтелектуальної, духовної сфер особистості, він специфічно представлений у змісті кожного із зазначених вище компонентів.

Становлення кожного компонента, що входить у структуру соціальної компетентності, пов'язане з формуванням її характеристик і властивостей як частини цілісної системи. Кожен компонент має своє змістове наповнення.

Висновки. Отже, визначення змістових компонентів ґрунтується на головних цілях професійної освіти, структурному поданні соціального досвіду й досвіду особистості, а також основних видах діяльності майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей, що дозволяють йому оволодівати соціальним досвідом, отримувати навички життя і практичної діяльності в сучасному суспільстві. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробці й дослідженні критеріїв і рівнів сформованості соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андреева Г.М. Социальное познание и социальные проблемы. *Национальный психологический журнал*. 2013. № 1 (9). С. 39–49.
2. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. Москва : Наука, 1978. 311 с.
3. Браже Т.Г. Потребности личности – в центре системы повышения квалификации учителей. *Проблемы интеграции и дифференциации подготовки и повышения квалификации педагогических кадров* : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Ю.Н. Кулюткин. Самара, 1993.
4. Буева Л.П. Человек: деятельность и общение. Москва : Мысль, 1998. 216 с. С. 124–125.
5. Ковшов Е.М. Социальная рефлексия : автореф. дис. ... д-ра филос. наук. Саратов, 1999. 39 с.
6. Крюкова О.В. Соціальна рефлексія як складова соціального розвитку особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Серія «Проблеми сучасної психології»*. 2012. Випуск 16. С. 636–647.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. Москва, 1959. 299 с.
8. Мелибрда, Е. Я–Ты–Мы: Психологические возможности улучшения общения. Москва : Прогресс, 1986. 254 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Издательство «Питер», 2000. 712 с.
10. Фельдштейн Д.И. Психологические закономерности социального развития личности в онтогенезе. *Вопросы психологии*. 1985. № 6. URL: <http://psyjournals.ru/authors/a6778.shtml>.
11. Фельдштейн Д.И. Социальное развитие в пространстве времени детства. Москва, 1997. 87 с.
12. Яркина Т.Ф. Гуманизм как теоретико-методологическая основа социальной педагогики. Москва, 1997. 67 с.
13. Cantor N. Kihlstrom J.F. Personality and social intelligence. Prentice Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1987. P. 71–90; 234–235.
14. Hiebsch H., Vorverg M. Sozialpsychologie. Berlin : Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1979. 485 p.
15. Schneider B.H. Children's Social Competence in Context: The Contributions of Family, School and Culture. N.Y. : Pergamon Press, 1993. 202 p.